

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

**Українська словесність у полікультурно-освітньому
просторі сьогодення**

**ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

23-24 вересня 2021 року

Одеса – 2021

Г69

Друк за ухвалою вченої ради ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол № 3 від 18 жовтня 2021 року)

Редакційна колегія:

Копусь О.А., перший проректор з навчальної та науково-педагогічної роботи

Кон О. О., декан історико-філологічного факультету;

Кучерява О. А., завідувач кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін;

Прокопенко Л. І., доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін;

Босак Н. Ф., доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін;

Горіна Ж. Д., доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін (*відповідальний редактор*)

Євтушина Т. О., доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін (*відповідальний секретар*)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Мельник С. М. – к.філол.н., доцент кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій Державного університету «Одеська політехніка»

Караман С. О. – д.пед.н., професор кафедри української мови Інституту філології Київського університету Бориса Грінченка

Г69 Українська словесність у полікультурно-освітньому просторі сьогодення [Електронний ресурс] : збірник тез доповідей Міжнародної наукової конференції /відп. ред. Ж.Д.Горіна]. Одеса: ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2021. 184 с.

За зміст тез наукових доповідей, достовірність цитувань та оригінальність викладення матеріалу відповідальність несуть автори

© ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2021
©кафедра української філології і методики навчання фахових дисциплін
©Автори статей, 2021

Література

1. Борзенко О. Сентиментальна «провінція» (Нова українська література на етапі її становлення). Харків, 2006. 322 с.
2. Гофман И. Анализ фреймов. Эссе об организации повседневного опыта. Москва, 2004. 752 с.
3. Гундорова Т. Микола Гоголь і колоніальний кітч. *Гоголезнавчі студії*. Ніжин. 2009. Вип. 18. С. 17–40.
4. Квітка-Осн'яненко Г. Ф. Зібрання творів у семи томах. Київ, 1981. Т. 6. С. 518–582.
5. Маслійчук В. Ілля Іванович Квітка – малознаний історик кінця XVIII – початку XIX століття. *Український археографічний щорічник*. Київ, 2006. Вип. 10 / 11. С. 318–342.
6. Попович М. Нарис історії культури України. Київ, 1998. 728 с.
7. Шкандрій М. В обіймах імперії: Російська і українська літератури новітньої доби. Київ, 2004. 296 с.

УДК 811.161.2'42:32

Людмила Марчук

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

СЕМАНТИЧНА ІДЕНТИФІКАЦІЯ ПОЛІТИЧНОЇ МОВИ

Предметом дослідження статті є політичний текст української сучасної преси, як текст, який не тільки повідомляє про події об'єктивної реальності, але й насамперед виявляє соціально-прагматичну позицію автора, а також параметри його семіотичного відношення до того явища, яке утворилося в українській мові як наслідок подій і змін у суспільному житті країни.

Ключові слова: *політичний дискурс, політична мова, мовні кліше, мовна постать, експресивність.*

The subject of the article is the political text of the Ukrainian modern press, as a text that not only reports on the events of objective reality, but also primarily reveals the socio-pragmatic position of the author, as well as the parameters of his semiotic attitude to the phenomenon formed in the Ukrainian language. consequence of events and changes in public life.

Key words: *political discourse, political language, language clichés, language figure, expressiveness.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Політичний дискурс українських мас-медій — це автономний і синтетичний чинник внутрішньої і зовнішньої політики, регулятор і координатор політичних процесів у державі і водночас їх віддзеркалення. Як багатожанровий різновид публічного мовлення, політичний дискурс характеризується цілою низкою специфічних засобів: специфічна детермінована політичною діяльністю лексика, набір гасел, закликів тощо, невербальні засоби. Вважається, що їх інформативність перевищує відповідну вагу вербаліки. Політики усвідомлюють необхідність оволодіння таким стилем мовлення і нормами літературної мови, які здатні впливати на слухача. Завдання політика в побудові мовленнєвого акту — правильно розташувати, компоувати мовні одиниці, створити правильну промову за допомогою словесної імплікації за рахунок ідеологічності, оцінювання, модальності, рухомості, семантики та прагматики слова, варіативності денотативних та конотативних значень одних і тих же мовних знаків під впливом соціальних, культурних та інших чинників.

Аналіз наукових досліджень. Політична комунікація не існує поза конкретним текстовим простором, її апелюють через ЗМІ. «ЗМІ фактично є основним середовищем її існування» [8, с. 21]. З огляду на це, лексичні іновації, властиві політичній комунікації, з'являються на сторінках газет і журналів. дослідниця Н.В. Кондратенко зазначає, що «в зарубіжному мовознавстві проблеми лінгвістичної генристики та їх типології в різних типах дискурсів висвітлено в наукових розвідках А. Вежбицької, Дж. Сьорля, В. Дементьєва, М. Кожині, К. Сєдова, О. Сиротініної, Т. Шмельової та ін., а в українському – Ф. Бацевича, О. Почепцова, С. Шабат-Савки, Т. Яхонтової та ін.» [5, с. 85] та стверджує про недостатність вивчення мовленнєвих жанрів у політичному дискурсі.

Мета та завдання – дослідити композиційну і семіотичну цілісність політичного тексту як явища соціально-політичного рівня для побудови мовного портрета політика, а саме дати відповідь на питання: які образи політиків найчастіше трапляються як засіб виразності в сучасній українській пресі? Які джерела поповнюють засоби виразності політичної мови ЗМІ?

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих результатів. Процес семантичної ідентифікації політичної мови пов'язаний з тим, що в мові існують потенційні ідеологеми, тобто слова, «які за самою своєю природою ніби схильні до ідеологізації» [7, с. 39]. Це насамперед: займенники *ми*, *наш*, що у сучасному медіапросторі позначає: *ми* – «я і всі українці», *наш* (*наше*, *наша*), *свій* (*своя*, *своє*) – «українське». Наприклад, в інтерв'ю Президента України Володимира Зеленського *The New York Times*. Розмова відбулася 16 грудня 2020 року. «Перше – *ми* за 28 років вперше відкрили ринок землі, ухвалили важливі законопроекти в цьому напрямку. Було все – страйки, політичний вплив різних фінансових груп, правда, абсолютно ніхто не хотів, щоб ми ухвалили законопроект про землю – основний законопроект на сьогодні. Земельна реформа вже почалася – вперше за 28 років. Це велике досягнення. Друга історія – це інфраструктура, якої, я вважаю, в країні не було, точніше, вона була, але за неї було дуже соромно, доріг в Україні не було. Коли *ми* кажемо про наступний крок, я говоритиму про інвестиції, про концесію й так далі. А щоб когось запрошувати, треба розуміти, що людина повинна якось до тебе долетіти й доїхати» [3]. Так само експресивного забарвлення набуває займенник *свій*: «На жаль, більшість нашого народу вихована олігархічним телебаченням, яке робить усе, щоб відучити людей логічно мислити і нав'язати їм виключно свої емоційні сприйняття світу, а грати на емоціях вони вміють» [6].

Також надзвичайно мотивовані амбівалентні лексеми на зразок *вітчизна*, *батьківщина*, *влада*, *сила*, *державна*, *боротьба*, *прапор*, *перемога*, *щастя*, *самоврядування*, *патріотизм*, *громадянське суспільство*, *рівність*, *справедливість*, *благо*, *герой*, *битва*, *прогрес* (*поступ*), *курс*, *депутат* і т. ін., що можуть вживатися з різною оцінною семою: «Прикметно, що такий гіпотетичний висновок отримав своє підтвердження в заяві МЗС ФРН,

присвяченій згаданому використанню ЗС України БПЛА Bayraktar. Щодо цієї заяви з'явилося вже чимало коментарів, у т.ч. і **посла України в ФРН Андрія Мельника**. Однак усе ж у двох словах нагадаю суть проблеми, яка полягає в тому, що стурбованість МЗС ФРН щодо загострень на Донбасі викликає не загибель українських військовослужбовців, а саме збройна відповідь **української сторони** на їхнє вбивство.

У ситуаціях, коли треба захищати Росію, бо того і гляди їй знову надають по мордах, усякий там гуманізм та загальнолюдські цінності для МЗС ФРН відходять на десятий план! Ну, дійсно ж, що таке життя та здоров'я українських солдатів у порівнянні з тим, що український Bayraktar знищив аж цілу гаубицю російських окупаційних військ! Аморальність та паскудність цієї заяви МЗС ФРН реально зашкалює!» [6].

Оцінна семантика наповнює й імена окремих політиків. Наприклад: «Під час однієї з душпастирських розмов, які з В'ячеславом Чорноволом регулярно провадилися в мордовському таборі, на запитання начальника зони майора Пікуліна, яку посаду той обійматиме у незалежній Україні, Чорновіл відповів: «У вільній Україні я обійматиму лише одну посаду – редактора опозиційної газети». «А-а-а, – завівся начальник. – Ось яка ви **небезпечна людина, Чорновіл!** Ви навіть у незалежній Україні будете опозиціонером!». Тоді В'ячеслав Максимович іще не знав, наскільки пророчими виявляться ті його слова, і що йому навіть після проголошення незалежності доведеться тримати опозицію до влади, утверджуючи власним прикладом критерії порядності й жертвовності в політиці» [2].

Крім того, відбувається зміна референційної проєкції. Так, упродовж останніх двох десятиріч років конотативно-оцінний макрокомпонент концепту *держава* еволюціонував від позитивної конотації на позначення СРСР (пор. урочисті номінації – країна миру (праці), й оплот всього прогресивного людства, символ дружби) до негативної у значенні «командно-адміністративна система» (Московсько-комуністична імперія зла, імперський Молох, місце неправди і зла) і знову меліоративної, однак його референційна співвіднесеність пов'язана з іншим геополітичним об'єктом – Україною. Наразі головна тема – війна. Наприклад: «Тоді військові експерти констатували, що хоча активні бойові зіткнення припинилися, військові підрозділи **самопроголошених «республік»** активно використовують на лінії зіткнення саморобні ударні безпілотники з під'єднаними гранатами чи мінами.

Крім того, на лінії фронту не припинявся снайперський вогонь: джерело BBC News Україна у **генштабі України** ще у листопаді розповідало, що з ворожого боку постійно діють «10-12 груп професійних снайперів з Росії»[1].

У зв'язку з тим, що сучасна політична мова широко послуговується розмовними засобами, значний науковий інтерес становить дослідження «розмовного» словотворення. У мові публіцистики виразно виявляють свої стилістичні властивості ті словотворчі засоби, в яких експресивність зумовлена включенням деяких розмовних елементів, зокрема принагідно вжитих

неологізмів, лексико-семантичних суфіксів і префіксів (формальних показників розмовності), а також словотвірних типів як схем побудови слів, за якими утворюються словотвірні мовні одиниці з відтінком розмовності. Найяскравіші приклади – мовлення Олега Ляшка: Тим часом за результатами дослідження ІМІ, у 2017 році **Олег Ляшко** – на другому місці (після Опоблоку) за кількістю замовленої політичної джинси у всеукраїнській пресі і онлайн-виданнях. *«Я не такий дурний, щоб платити гроші за розміщення новин. Я кажу: за гроші любий дурак може, а ти зроби без грошей. Олег Ляшко просто для всіх цікавий. І якщо Ляшко йде колядує, то це цікаво всім»*, – впевнено відповідає на ці звинувачення з боку медіаекспертів лідер Радикальної партії [4].

Для політичної мови розмовне мовлення є потужним джерелом оказіонального слововживання, що супроводжується якісними змінами і в надрах семантики слів, і у формі їх вираження.

Соціальна перебудова, зміна державної системи змінили самі умови функціонування української мови, її комунікативно-прагматичний характер. Тому найдієвішими екстралінгвістичними чинниками процесу ідеологізації сучасної української мови є ідеологія і соціальна структура суспільства, які впливають на світосприймання людей. Таке спрямування вказує на підсилення орієнтації на особистість політика. Наприклад, постать Ігоря Петровича Смешка. Проаналізувавши декілька інтерв'ю з політиком можемо виділити мовні кліше, які він часто використовує: *рецепт тільки один – ставати сильним; на мою думку; ми повинні захворіти своїм економічним націоналізмом і, до певної міри, егоїзмом; якщо я не помиляюсь; ми передбачили; ми маємо*. Мова його чітка, лаконічна, присутні жести, але це тільки доповнює його мовлення.

Висновки, перспективи подальших досліджень. Таким чином, політична мова аналізується через категорії «соціолект», «дискурс», «мовні кліше». Загалом можна вважати, що у широкому розумінні мова політикуму – це мова публічної сфери. У вузькому розумінні політичний дискурс – це дискурс політиків, клас жанрів, закони функціонування яких є похідними від інституційних властивостей (соціальних норм) певної системи суспільних ситуацій. Перспективами дослідження вважаємо аналіз стилістичних властивостей та словотворчих засобів, в яких експресивність зумовлена включенням деяких розмовних елементів, лексико-семантичних суфіксів і префіксів та інших засобів творення експресивності політичного дискурсу.

Література

1. Велика війна на Донбасі. BBC News/ 12 березня 2021 року.
2. Вічний опозиціонер: 24 грудня народився В'ячеслав Чорновіл. Український інститут національної пам'яті: <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/vichnyy-opozycioner-24-grudnya-narodyvsya-vyacheslav-chornovil>.
3. Інтерв'ю Володимира Зеленського The New York Times. 19 грудня 2020 року. <https://www.president.gov.ua/news/intervyu-volodimira-zelenskogo-new-york-times-65705>.
4. Інтерв'ю Олега Ляшка. Відео детектор медіа. <https://video.detector.media/interview/oleg-lyashko-khay-natalya-vlashhenko-zgadaye-yak-vona-otrymuvala-vid-mene-zarplatu-i162>.
5. Кондратенко Н.В. Лексичні особливості текстів мовленнєвого жанру «Політична програма». Вісник Одеського національного університету імені І. Мечнікова. Сер.:

Філологія. 2017. Т. 22, вип. 2(16). С. 85 – 90. 6. Небезпечна вісь. Чий союзником є Німеччина у війні Росії проти України? Газета «День». 3 листопада 2021 року: <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/nebezpechna-vis>. 7. Норман Б. Ю. К семантической эволюции некоторых русских слов (об идеологическом компоненте значения). *Мова тоталітарного суспільства*. Київ : Ін-т мовознавства імені О. О. Потебні, 1995. С 37-43. 8. Шейгал И. Семиотика политического дискурса. Москва, 2004. 276 с.

УДК 821.161.2-31 Головка

Ярослава Муравецька

Інститут літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України (м.Київ)

«ЧЕРВОНИЙ РОМАН» АНДРІЯ ГОЛОВКА МІЖ «КРУЧЕНИМ ШЛЯХОМ» ТА «АВТОБІОГРАФІЮ»: ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

У статті досліджено інтертекстуальний зв'язок між повістю «Червоний роман», оповіданням «Крученим шляхом» та «Автобіографією», яку проанізовано як художній твір. Вчена аналізує прихований зміст вищезгаданих творів.

Ключові слова: інтертекстуальність, Андрій Головка, «Червоний роман», «Крученим шляхом», «Автобіографія».

Intertextual connections between the story "Red Novel", the story "Twisted Path" and "Autobiography", which is analyzed as a work of fiction, are investigated in the article. The scientist analyzes the hidden content of the above works.

Key words: intertextuality, Andriy Golovko, "Red Novel", "Twisted Path", "Autobiography".

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями.

Досить умовно творчість письменників-соцреалістів можна поділити на два періоди: до і після 1934 року. Як слушно зазначає О. Філатова, чинниками цієї умовності є те, що, по-перше, «підвалини соцреалістичної естетики закладалися задовго до його публічної легітимізації – ще в двадцяті роки», а, по-друге, «до кінця тридцятих років численні партійні директиви й постанови офіційно закріпили за книжкою функціональний статус виховного, мобілізаційного й організаційного засобу». [6, с. 28-29]

Отже, навіть досліджуючи твори 20-х років, важко бути упевненим щодо розмежування авторської волі та партійної доктрини, тим паче, якщо йдеться про Андрія Головка – письменника-комуніста, який схилився до ідей «червоних», з дитинства марив ідеалом революціонера-борця. Задля декодування авторського задуму видається слушним залучення інтертекстуального аналізу творів письменника: повісті «*Червоний роман*» (1922), оповідання «*Крученим шляхом*» (1924), «*Автобіографії*» (1925).

Аналіз наукових досліджень, у яких розглянута проблема і на які спирається автор, виділення невирішених аспектів загальної проблеми, про які йтиметься в статті. Зазвичай «*Червоний роман*» Андрія Головка (1922) досліджується радянськими (К. Фролова, О. Килимник, В. Півторадрні) і